

Krónika két pénzdarab sorsáról

18... január 15.

1.

A Kaukáz hegyei közt vagyunk. Fehér sziklafalak merednek körül, a völgy pusztasága és kopár, fenekén zavaros ár zokog. A háttérben rossz viskók feketlenek, szent faragványokkal teleaggatott falaikkal, mint nyomornak arca, gúnyt kacagnak az isteni gondviselésre. Fedelükön bérci hasadékok szelének sivítő jajgatása nyargal, a völgy hosszán csak néhány törpefenyő s elkorcsult nyírbokor hajlongásitól üdvözölve.

3 Messzebb fekete füst gomolyg, s örök egyenlőség tompa moraj teszi még nyomasztóbbá a csendet. Halál hazája-e a völgy? Hova költözött belé az élet?

A szirthomlok mélyén rőt tótong. A föld gyomrába költözött az élet, hogy felhozza a halált; a völgy a föld felett nyomor, a föld alatt arany hazája.

5 Szombat délre kondult a harang. A bányász végig tekint, mi sok kincsét ássa a fény zésnek, kenyérért nyomorának; de vidáman készül a felvilágra, hol Isten napja s rokon szívcsókjai várják.

És ím! Megreszket a bánya mélye; mintha megbüklött volna a föld, dörgése száz visszhangban vonul messzebb-messzebb, míg lágy sóhajtásba enyészik. A bánya leszállt. E sóhaj százötz élet halotti éneke; egy sóhaj elzeng a világegyetem morajában. S az arany, a gyönyör marad, mint eddig.

2.

7 A faházak egyikében szép hajadon sűrög. S mintha a tavasz szelleme lenne, melynek lengése alatt szép a legegyszerűbb völgy is; körülé is a hangos szobában igézlett a szemérmes szegénység. A várakozás nyugtalansága volt arcán; vágyott az atyai csók után, díjult, hogy munkás hetének nyug-napját gondoskodással édesíti.

Léptek közelgtek; a lány tárt karokkal sietve eléjük. Az ajtó megnyílt, és atyja a bányaszakadástól zúzott tagokkal tétetik le négy társ által a hajlék közepette.

A fényesb körök elszoktatott embere, kinek minden kellemetlen benyomástól is ött napjait csak ritkán zavarja meg balsors – min vel a szegénység minden perce farkasszemet néz –, elvesztett jelenléttel dőre siránkozásnak adja magát, míg emez hallgat és cselekszik. De fájdalma bár nem oly költői talán, bizonyosan nem kevésbé mély.

10 A lány atyja elkéült ajkai fölé hajolt, kezét szívére nyomá; sóhajként renga a szó a bányász ajkain:

– Violám!

A lány arca sugárzott, fölegyenesedett, kezeit ég felé emelte, s a kínos-édes érzet túlfeszültségével kiáltá:

13 – él!

3.

Gazdag bútortatú terembe nyitunk. Halvány, magas úr ül íróasztalánál; elte dőbönökben arany- s ezüstpénz. Bányamunkásokat fizet. Most Viola áll elte.

15 – Uram! – mondá a lány. – Atyámnak a bányaszakadás elúzta tagjait, eszméletlen fekszik kórágyon; hadd ne szenvedjen legalább szükseget élelemszerekben, egy heti bére van hátra, azt jöttem kérni.

– A vigyázatlan bárgyú! – mond az úr; s rövid számolás után a bányász gyermekének néhány ezüstpénzt dobott bére fejében.

17 – Uram! Atyám különben többet hozott.

– Szót se! Takarodjál! – riada Aranyi gróf lábával dobbantva; s egy aranyat ajkához szorítva mormogott magában: – Te is enyém vagy hát.

A lány eltávozott. De mintha a lélekismeret harapott volna Aranyi kebelébe, feljajdulva iszonyúan vonagló arccal kezde hánykódni székén. Lelkiismeret helyett lábdobbanására a köszvénye ébrede fel. Vártatva megcsendesült. Sokáig nézte a pénzdarabot, melyet ajkihoz szorított: *három fog mélyen benyomódott helye vala rajta azon látható*. Hideg futá el tagjait. Szétekinte a fényes szobán: aranya fénylett, szobája csillogott, de leginkább ragyogott szemében a könny.

20 Az ajtó nyílt; piperés n lépe be rajta parancsoló arccal, kezénél beteges gyermekét vezetve, kinek homlokára kicsapongó szül k minden b neinek lajstroma nyomódott.

Ti, kik n ben férjhezzi simulást, engedékenységet tanulatok ismerni; kiknek a n nem csak mennyországát tárta fel: hagyjátok mondanom, hogy a pokol ott van, hol a mennyország kipusztult. A templomból is, ha oltára led l, kipusztul minden, ami szent, s szentségtelenebb lesz az órfészeknél. Aranyiné oltára, a gyöngéd szendeség led lt; minden szent kötelességérzet elköltözött. Pénzéért vette Aranyi n ül. A megsértett érzet megbosszulta magát. Hiába rült az ámul szerzett aranyak; a fény zés Danaidák hordaja volt, s a fényt nem láthatá házi boldogságáért sírt könnyein keresztül. Az üres szív kéjmámor örvényibe vágyik. Aranyi is rohant a csábító b n ezer kicsapongásai közé. S a köszvény, a beesett, halvány arcú gyermek pokoli gúnykacajként rázták fel kábult perceib l.

A n mogorván lépdelt férjéhez.

23 – Nézd – úgy mond –, mi javulást szül Szelei gyógyítása e gyermekén!

– Szegény kis Lajosom – mond Aranyi, fiát simogatva. – Mily szenved most is.

25 – De javult – folytatá a n ingerülve. – És köszvényed nem sz nt-e tetemesen? Szelei iránt hálátlanok vagyunk, most meg van szorulva. Most segíts igaz barátunkon!

– De már oly sokat...

27 – Egy szót se! Nem enyém-é a vagyon? Nem volnál-e nélkülem koldus?

Aranyi gépileg csavara több aranyat tekercsbe; *egyikén három fognyom vala látható*.

E percben érkezett Szelei.

30 A n házi arca ünnepl vé l n; mint a nap, mely felh k pongyolájából arany palástban süt ki újra. Nem kísértem meg leírni a következett hármasszólást; nem a különböz érzést, mely e három keblet feszíté. Ez egyszer körben, mely a világ el tt két jó barát-, s egyiknek hitveséb l áll, mennyi b n, mennyi fonákság bír megférni. N csábító: haszonvágyból. Ámuló barát. Kötelességét felejtett n . Pénzért n sült kéjenc. S ily elemek közt egy társalgásilag sima beszéd sért bb a jobb kebelnek, tán országokat ingató tragédiánál. Mert nemzetségek vesznek, s nemzetségek fognak romjaikon virulni; de erkölcstelen elfajulás az emberiség gyökén rágódik.

Hosszú társalgás folyt, mint szoktuk mondani, mindhármuknak egy kellemes délutánjuk telt el. Végre Szeleinek eszébe jött, hogy egy összetörött bányász eped segélye után; s panaszkodva hivatala súlyát, távozott a tekercs arannyal.

A bányász lázban fekszik. Az est szétereszi hollószárnyait, s még nincs segély. Viola betegénél virraszt; arcán halványulva gyászolnak a rózsák.

33 Lelke égre vetett szemében s rebeg ajkin ül. Félve közelítenél hozzá; hogy ha imájából felretten, szelleme égbe röpül. „Ha e láz néhány nap, vagy épp hetekig tartana, mi legyen, Istenem, bellem! A munkás kar, mely csak napról napra táplálhatott, kifogyott erejéből. De hát a madarakat nem tartja-e meg hatalmad? Úgy, de az emberek eldobják a haszontalanná lett embert, mint a megtörött csákányt, mely annál elkopottabb, minél több kincset ása.”

Ábrándjaiból Pista, L. rinc gazdának barna fürtös fia rázta föl, ki szelíd, de férfias hangon így szólt be az ajtón:

35 – Violám! Élelmiszert hoztam. Szívesen adnám Isten nevében, de minket is törvény, pap, uraság szorít, kénytelenek vagyunk eladni; hadd ne jöjjön legalább a zsidó kezére.

Viola az utolsó ezüstpénzt adta érte.

37 – Megjegyzem e pénzt – mond Pista, s *keresztet vése rá* késével. – S ha csak megmenthetem, ne mondja senki, hogy a nyomor is pénzért segít csak a rokon ínségen. Most Isten veled!

Egy csók csattant el Viola piruló homlokán. Egy percre élvezték istennek édenét a föld nyomorának közepette, mert isten alkotó a szerelmet, s ember tette csak a földet nyomorúvá. Pista távozott.

Ez alatt a beteg nyugtalanul inte többször egy falszekrény felé. Viola egy köteg penészli iratot vont abból el. Atyja görcsösen fogá meg kezét, félig felemelkedik fektéből, és arca gúnymosolygó kifejezést v n magára, míg gyanakodva körülforgatta lázas szempárját, s fojtott hangon így szólt:

40 – Nesze, ez örököd. Ne hagyd el magadtól ez írásokat soha, érted, soha! Majd ha a szükség napja j , és te egy derék férfiút találsz, kibem bízhatol, mint apádban, közöld vele. De vigyázz! Álnokok az emberek, vigyázz!

Ekkor, mintha kimerült volna erejéből, nagyot lélegzett, szeme beesett, s hátrad lt. Viola borzadt e szörny szóktól, sírt, de könnye harmatként szállott bánatára, mert kétkedék azokban. Pistájára gondolt. Tiszta lelkében nem volt más ember – hogy lenne ez álnok?

5.

De folytassuk utunkat, és lépünk a szomszéd viskóba! Itt csak a nyomornak arca változott el ttünk. L. rinc gazda ablakára sokszor kocogtatott már a hajdú, egyházi, bíró; mint szabad ember mellén kocog a szív, emlékeztet ül, hogy hazája van. És a parasztnak is eszébe jött, hogy társadalomban él, s felette kegyes földesúr atyáskodik.

43 A pórt nem csatolja honához édes örök, neki sajátja nincs más, mint a sír.

Nem emeli keblét polgárerény; hajdúparancs alatt ki gyakorolja azt?

45 Viruló jólét, haladás számára csak súly, mint Atlasz vállára nehézked földgömb; csak adóját szenved.

A pórnak esztét, lelkét, vámpírként üli a setét; földi léte árnyának kiszakíták fényét.

47 csak ezt tanulja az erkölcsből: ha pofon ütnek, tartsd más arcodat.

A jogból: van akasztófa.

A hitből: van pokol.

50 Dobos állt már a ház el tt. Beteg n feje alól rángatá a poroszló párnáit. Ekkor belépe Izsák hajlongó csoszogás közt, simogatva r t szakállát, míg világos szemei félig hunyt héjai alatt nagy gyorsasággal forogtak.

– Szomszéd! – szólt a paraszthoz. – Miért nincs hozzám bizodalma? Tudja, hogy én szívesen segíték a szegényen. Mennyi kell, hogy e kopók elmenjenek? Szolgállok én hitelben.

– Öt rubel! – szól a paraszt kétségbe esetten.

53 – Itt ez íráska, tegye csak alája keresztvonását, és itt a pénz; négy hétre fizet.

A paraszt mohón kapott az írás után. Hisz négy hét is élet! Örült, hogy az igazságot megfizetheték; mert az igazság drága, nem szegénynek való. De nem, van ingyen igazság is – ingyen akasztatunk.

55 Imádi földesúr poroszlói távoztak.

– Ezt a vánkusokat meg zálogba viszem, melyeket a kutyák már úgy is kirángattak – mond Izsák, s bútort csinált.

57 – Hisz ezt nem mondta?

– Értet dik – mond Izsák –, ha két hétre nem fizet, enyéim maradnak.

– Hisz a határid négy hét!

60 – Itt az írás, kérem alássan, már el akarja tagadni? Itt világos két hét áll.

Ez alatt Pista ég arccal berohant.

– Itt, apám! Nem fogtok többé kótyavetyélni udvarunkban! El azzal a dobbal! Itt a pénz, ami még hiányzik!

63 – A pénz engem illet – mond Izsák –, de hát hadd lám: mennyi? Öt rubel? Én tízet adtam. De ha azt akarja, mint mondá, hogy négy hétre fizessen, ez öt rubelt megtartom, négy hetet írok a tíz rubelre, és jó barátok maradunk.

L rinc és fia még nem jöttek szóhoz, mid n Izsák már elt nt.

65 Az elvitt pénz közt volt a *keresztes ezüst* is.

*

* *

18... febr. 13.

1.

67 Új hónap kezd dött a régi nyomorban.

A bányász viskójába lépve sajátságos , de hajmereszt jelenet tanúi leszünk.

A bányász, Viola és Szelei vannak ott.

70 A bányász, mint vész, halálhörgések közt vonaglik ágyán. Viola felette áll, s hideg verejtékét törölgeti; míg arca, mint pusztasárcmez , melyen egymást kiölte az indulat és virági vér közt inganak. Feldúlt és mégis szörnyen nyugodt. Szelei a lány el tt térdel, indulatlás a ajkihoz szorítja Viola kezét.

– Egy ital bort, Violám, pokoli t z égeti keblemet!

– Atyád haldoklik, Viola! Bírod-e végperceinek kínját ínséggel tetézni?

73 – Isten áldása úgy hulljon rád, mint parázsomat enyhítet.

A lány hallgatott, reszketett testében, de atyja számára volt ajkán vigasz, arcán mosoly.

75 – Szeress, Viola! Áraszd rám szerelmed rég esedett malasztját, és atyád ne tudja: mi a nyomor. Jólét költözik kunyhótokba, és fölgyógyul.

– Átok, ha éltem nem váltjátok be egy ital borral! És e zabkenyér úgy nyom!

77 – Legf bb ideje, hogy határozz, Viola! Tíz perc után kés lesz!

A lány sikoltva d lt az orvos karjára.

Az öreg jóllakott fehér kenyérrrel, bor csillapítá szomját; de Viola ajkin nem vala vigasz, arcán nem fényle mosoly. Vadul forgó szemekkel, elszórt hajzattal állt ismét az ágy el tt; kezében *aranyat forgatott, borzadva néze azon egy harapás nyomát* – szívéhez kapott.

80 A szoba üres volt, az ágyban halott feküdt. –

2.

Vajh, mi hívatlan vendég a szegény e földön! De rabszolga váltság nélkül nem hagyhatja el láncait. A szegény is, ha el akar búni az anyaföld ölébe: aranykulcs nyitja csak meg e zárt is.

A b ndj temetési költségre ment, egy tisztos egyházférfi, Imádi vasas ládjába, kit már mint földesurat ismerünk. E tisztos férfiú országa nem volt e földr l; bírt ugyan igen terjedelmes jószággal, de hisz az még nem ország!

83 Azonban mint minden jónak és rossznak ellensúlya megvan. Imádi birtoka mellé is jutott egy unokaöcs; az unokaöcs pedig ifjúsága néhány éve alatt jobban megtanult élni, mint a nagybáty majdnem egy századon keresztül.

De vezessük t az olvasó elébe! Nyissunk be egy szurtos ajtót, egy még szurtosabb szobába. Az ajtófélen tízparancsolat van fel szegezve. A szoba légköre szenny- s nedvességt l b zhódt. Egy nagy, keresztlábú asztalon több üvegekben bor s pálinka áll. A bútorzat nyomorult. Túlfelülr l részeg zaj, s egy karvas nyikorgása hallik.

85 Izsák egy fapadon ül. Gy z , így nevezendjük Imádi unokaöccsét, nagy léptekkel jár fel s le, kezében lovaglóvessz .

– Izsák, még csak ez egyszer! Kétszeres összeget írok. Hisz az öreg már nem viheti soká...

87 – Nagyságos úr! Én szegény ember vagyok, t lem nem telik. Segítettem tehetségem szerint Nagyságodat mindenkor ...

– Igen, igen, de urasan is fizettem érte.

– Nem is panaszkodom, ámbár csak papirost kaptam, és én jó pénzt olvastam érte. Itt is egy lejárt váltó, de tessék hozzáírni, és én megint várok.

90 – Becsületi adósságim vagynak, Izsák! Jó vén Izsák, még csak most.

– Oda menjen bátyjához, ott van pénz. S minek annak a ló, ki lovagolni nem tud?

– nem ad, míg él – de miért is él hát?!

93 – Igaz – mond Izsák –, hisz élte csak pénzgy jtés; s ki örökli? Ön. Ha tehát már meg elégli a kincset, bátyja élte csakugyan céltalan.

Izsákot hívták, kiment. Gy z sebesebben járt, a megszakított gondolatot továbbf zé. „Pénz mindent tehet. Minek a szegény, ha nem, hogy a gazdag b nterhét is vállára vegye – azon sárga porért, mely a szegényt éh-haláltól menti meg, a gazdag kincshalmának legfeljebb súlyát növeli. Egy viaszlenyomat mindjárt meg van, s két kulcs is járhat egy zárba.” Hazasietett.

95 Az ige testté l n. Lappangva jött Gy z , az öcs; százszor mondá el, hogy magáét veszi el, s reszketett. Százszor akarta hinni, hogy bátyja, életcélját betölté – s láz futa hátán keresztül. Jaj akkor a szívnek, ha a fejnek kell mentenie.

A szekrény megnyílt. Az aranyak, mintha az embert l b nt cseréltek volna, hozzá pártolának; köztük *a megharapott arany* is. Imádi a mellékszobában nyugodtan horkolt. Nem pöhölypárna, de a roppant kulcs keménysége, melyet feje alatt érzett, nyugtatá álmát. S hisz unokaöccse, kiért él, nélkülöz és vétkezik, virrasztja azt.

3.

97 A négy hét betelt. L rincnek nyomora nem maradt a régi, de megn tt. Izsák fenyeget dzött, a zálog már el volt veszve, az összeg kétszerezve.

L rinc gazda könnyezett. Az öregség lágy, de arca vitor volt. Pista a pad megett ült, szeme az rbe meredt, röviden lélekze. Az ajtón Gy z lépe be.

Jaj, ha a szegénységet úr megy látogatni, és kezében arany csillog! Fussatok t le inkább, mint ha a szegény urat látogat. S t r szikrázik öklén.

100 – L rinc! – mond az úrfi sima szók után –, nem lehetnénk magunk? E fiú hadd menne ki.

– Avégett beszélhetünk; mit bánja , ha a világ felfordul körében. Szeret jét elcsábítá egy orvos, verje meg az ég! Kár a szegényért, oly szende volt, mint neve, s oly értékes. De hagyjuk ezt! Hisz azt ily fényes urak meg sem értenék.

Fél óráig beszéltek titkon. L rincet borzadni látjuk. Kés bb okokkal vív, Gy z ördögi szónoklatával, kinek emberismerete ebben már félig nyerve látta a csatát. L rinc még habozik, végre remegve kezét nyújt. Gy z csak mérgét akarta beoltani. csak tanácsolt. Mást kívánt oda vezetni, hová gyávaságból nem mert.

103 – Én e b nt semmiképp sem javallom. Ellenben, ha úgy tekintjük, önbíráskodása csak igazságtétel, mellyel a természet a törvényt pótolja.

– És tervünk jó az esti sétával? – mond L rinc –, tán nem is kerül a végs eszközökre.

105 – Ne szóljunk ma tovább, fejem zúg. Viszonalítig! Ezt léleker sít ül.

Aranyat nyomott L rinc markába. *Az arany meg volt harapva.* L rinc homlokához kapott. Talán a pokol nyomta rá csókját, melyen emberi méltóság gúnykacajára, fonák társadalmi állapotunk b nmarása vérzett.

107 L rinc nem könnyezett többé, az öregség gyermekes, de arca sötét volt. Agyában sötétebb a gondolat, és szívében kígyó. L rinc sietett a pénzzel keresztvonását kiváltni. Pista maga maradt, felpattant, görcsösen szorítá öklét.

– Óh, gazdagok! Ti a szegényt éheztetitek, hogy vétkezzék; és vétkeztetitek, hogy éhét csillapítsa.

Imádihoz rohant.

4.

110 El zziük meg t Imádinál.

Sajátszer szövetségre bukkanunk ott. A házigazda elhízott, veres arcú férfiú, kényelmes karszékben ül. Izsák el tte áll; köztük az asztalon pénz. Közös üzletük jövedelmén osztoznak. A számadás el ttük fekszik.

Imádi pénzt ad; Izsák a sz kölköd k közt osztja el. Áldás reájuk, ha úgy van! S hogy úgy van, bizonyítja a számadás azon pontja is, mely L rincék kölcsönér l szól. Továbbá: Imádi szeszes italokat ad, Izsák a búsongók kedvét deríti vélek. Így megelégedetté, s erényessé teszik a népet.

113 A számtétel be volt fejezve. Izsák eltávozott. Imádi a haszon fele részét besöpré, de szeme két pénzen akadt fel, *egy ezüstön kereszt vala vésvé. Egy arany meg volt harapva.*

– Ez rossz pénz – úgy mond –, jó lesz alamizsnára.

115 Gondolatiból Pista megjelenése rázta fel. Halkan beszéltek, Pista ingerült s ijedt volt. Vártatva Imádi fentebb, de szelíd hangon így szólt.

– E felfedezés kötelességed volt, fiam, de mégis: vedd ezt jutalmul.

117 És Pista némi borzadállyal ismeré meg a markába tett *pénzen a keresztet.*

– De hogy lelkedet cinkosság ne nyomja – folytatá az egyház embere –, kötelességed a b nöst felfedezni.

– Nem tettem-é a fölfedezést úgy, hogy arról hallgatók? A veszélynek úgy is vége. Csak óvakodjék...

120 – Használhatok keményebb eszközöket is. Végszer intelek!

– Csak nem feledi, Nagysád, becsületszavát?

– Engem ne taníts, gazember! A gazság leleplezésére szent eszköz ez is; két perc meggondolási időt adok a vallomás és börtön között.

123 Pista bámulatában megkövült. Természetes esze meg nem foghatá, hogy kibontogató, emberéltet óv, s minden kegyeletet szentül megőriz, hogy lehet hibás. Némán és feszülve várta az eredményt. Ereiben erősen lüktetett a vér; vérben látott.

Imádi csöngetett.

125 – Fogjátok el a semmiházit! – kiálta nyersen.

S mint a jámbor galamb is marüldözi ellen, Pista az úrnak rohant.

127 Elkábultságából két hajdú ércmarka alatt ébred fel.

*
* *

18... mart. 13^{án}

1.

Egy hónapja, hogy Pista rab, apja szabad; de mindkettő kétségbe esett.

130 A vén pór, ki segédét le megfosztva az igazság nevében, vagyonából kivetkeztetve – ismét az igazság nevében, mint száraz geréb áll a kipusztult avar mezején, nem teheti mást, mint – meghalt. És tán már reményleni sem bírta, hogy a földi igazságnak nem mintája az isteni igazság.

A pórnak gyermeke, kinek szeret jétálnok simaság kígyója marta meg, becsületét gyermeki kegyelet gázolta szét, szabadságát életmentés díjában veszté el; nem teheti mást, mint átkozva életet, becsületet, törvényt – kétségbe esni.

De Győz sem volt nyugodt. Nem hitt egy pór kebelben nemes lelket; élteinek minden percét veszély fenyegeté. Rajta volt a vétek sikamlós útján, melyen egy lépés a másikat kergeti. Gyávaságból odább rohant.

133 Szoros barátságot kötött ez időben Szeleivel. Mintául hozták fel őket. Imádi hirtelen kimúlt.

A sors segédkezet látszik nyújtani olykor a rossznak. Vajon vak-é tehát a sors? Vagy magasra repíti a kibontogatót csupán, hogy mélyebb pokolra sűjtsa?

135 Győz lett az örökös. Minden másképp folyt. A gyászfátyolba örömkönnyek törültetének. Imádi zárdaszerháza tivornyák színhelyévé lévén. Ott dicsőlt napokat vad öröm közt Szelei is, és Győz legjobb barátjának nevezte.

A vasas szekrények rozsdás reteszével azonban Pistának börtöne is megnyílt. Az ítélet próbák elégtelenségéből felment leghangzott; de a rabtartásra ott maradt a háza oltárán az életmentésért nagylelkűleg adott *keresztes pénz*.

137 A magasb polgári osztályok embere, ha sorsa túlszarolja, fellázad ellene, s szerez magának nyugtató halált. A pór megszokta a százféle nyugtatót, tőrítélet is, mint s-fátumot, s ha ifjúsága erősebb nyomoránál: katona lesz.

Pista is így cselekvék. Vész zúgott végig akkor a hazán, háború volt, mint keblében. Jól esett ez összhangzás neki, jobban, mint a gúnyolva körülemosolygó természet. Az ágyúk bömbölése közt mámor fogta el.

2.

Az angyalfejeket test nélkül festik; nem csoda, ha jók maradnak. A gazdagnak sincs gyomrára gondja; és jó marad-e mind? A nép pedig éhezik, fejét elforgatják; és mégsem ördög. Lám, nem oly rossz a nép, mint hirdetitek. A nők, melyekkel vádoljátok nem a nép, de az éhség bnei.

140 Egy hónapja hogy elhagyók a kedves Violát. Egy hónapja, hogy a keresztényi könyörület könnyázott kenyerére szorult.

Állott gazdag n k ajtajánál, kik megvetéssel tekintének rongyaiból kiviruló bájaira. Szennynek tartották alamizsnát nyújtani neki, táplálni a b nt, mellyel nemüket bizonyosan gyalázza. Hogy is teheték volna fel a gazdag, erényes n k, hogy az éhez báj is erényes lehet?

Állott gazdag férfiak ajtajánál keresztény könyörület nevében; és ezek leereszkedének hozzá, arannyal kezükben, sima szókkal ajkukon, de a szeretet szívükben pokol volt. Viola visszarettent a sima szók alatt leskel d b nt l. k a szép alakban rköd erényt l. Kigúnyolák az esztelenül éhez szépséget; szentségtelen daccal köptek a n erény imádott oltára felé. Viola borzadt. Nem hitte ilyeneknek az embereket. Kétkedni kezdte, nem érté magát, körültekintett, s azon, mit mindenütt láta, kétségbe esék.

143 Este volt, csíp s tavaszi szél fútt. Viola éhezett. Xxxx város egy elhagyott utcájában, magas ház szögletkővén húzódott össze. A ház fényesen ki vala világítva; ablakiból örömjaj hallott. Viola elmélkedék a keresztény szeretetr l; minden sóhajára felülr l egy örömhaj felelt.

Viola soká elmélkedék, mindég gyengébben, mindég zavartabban. A zaj fülének tompábban hangzott, szeme el tt kék s zöld léggolyók röpködtek, fátyol fogta körül tompa morajjal – többet nem érzett. Ez az éh- és fáradság elgyengülése volt.

145 Ha a lélek szunnyad, századév, perc nem mérték többé; az id csak egy. Nem tudta Viola mióta volt merev, mid n, tán valami jótékony tündér illetésére álmodni kezdte, kellemes álmot, mint egykor, mid n hív n simult az emberekhez, s szívet keresett keblükben.

Fölveté selyem pilláit, s bent volt a kivilágított házban; függönyös kerevetén andalító félhomály folyta körül. Felült. Agg, de szelíd arcú n ápolá. Félrevonta a kárpitot; er s illat lengett nagy aranyozott edények színpompás virágira, míg dagadozó bársonypamlagok megett függ roppant tükrök százsorozva csillámolák vissza a meglopott fényt és virányt. Igéz Cupidók s bájteljes Hébék voltak a szegletekben. De még ez nem kapta meg annyira Viola lelkét, mint a tündérhely lakói. Fiatal, mosolygó lányok, legigéz bben félig leplezett bájaikat félig kitalálni hagyva. Ott egy ábrándozó ifjút fogának körül, gömböly karokkal; amott ölükből pihenteték egy másíknak fejét; míg ismét másutt testvérileg mulatva, kacér pillantatokat cseréltek egy zajosabb férfitársasággal.

147 Viola nem bírt érzékeinek hinni, pedig nem álmodott. Fogta testén a csinos ruhát, mely rongyainak pótolá helyét; tapintott homlokára, melyen éhség és nyomor hideg verejtéke helyett, a jó-érzet derültsége ült.

– Hol vagyok? – kiálta fel elragadtatással.

– A szerelem honában, szép leányom! – felele az éltes n .

150 – Óh, azt látom, de hol lehet ily helyecske e földön? Vagy túl a síron vagytok már? Itt érzem minden tagjaim, és mégis: nem álom ez?

– Nem, lányom, mind valóság. Köztünk fogsz maradni, míg csak ifjúságod s kedved tart; a gyönyör ség- és szerelemnek...

– Itt pedig már vár reád egy h n eped kebel – szóla háta mögött, s mielőtt Viola meglepetéséb l feleszmélt, Gy z férfias er vel karolta át harmatderekát.

153 A vén n mosolyogva egy oldalszobába intett.
– Asszonyom! – sikolta Viola ábrándjából egyszerre keserű valóra ébredve. – Mentsen meg az Isten szent nevében! Bocsásson el e szörnyű helyről. Az igazság szentségére kérem!

155 – Igen, ha ápolásodra tett költségeimet megtéríted. Addig az igazság nevében enyém vagy.

Gyűzz tovább vonszolá.

157 A mellékszoba ajtaja rájuk csukódott.

Violát asztalhoz könyökölve, kezére hajtott füllel találjuk újra; elcsúszta a vén n, az asztalon egy arany. Viola arca jéggél n, szemének tüze megfagyott. Az aggn szemében szikrázott a bírvágy hidege.

– Mi ez? Nem is jó arany! – mond gúnyosan. – Talán ebek *mardosták össze!*

160 Viola figyelmessé l n; az aranyat megragadta, körülforogtatta és kacagott. Kacagott nagyon, testét pedig láz borzongatá.

Hát az aranyból mi lett, kérditek talán?

Tudjuk, hogy az állodalom célja, természeti állapotban utolérhetetlen nemesb céljaink fejlesztése, s biztosítása. Méltán kívánhat ezért az állomány védetteit l némi áldozatot. Az aranyat ily áldozat fejében tevél a vén n az állodalom oltárára; adóul üzlete szabadalmáért.

3.

163 De el e b nposványból! Magasabb körökben tán tisztább a lég. Tán tisztább, de hidegebb is.

Nézzünk Aranyiékhoz.

165 Aranyi kincse nem bírta tovább neje szeszélyeit; vágyai kielégítés nélkül maradtak. S miért t rte volna ezt? Frigyük alapja összed lt, mért tartna a frigy? T mi nagyobb lélek kell, mint fellázadni. Aranyiné a nagyvilág kislelke leánya volt.

Március 13^{ának} reggelén Aranyi szállásán mondhatlan zavar volt. A bútorok összehordva egy szobában, köztük összeíró tisztvisel s poroszló járt, a kapunál dobszó hallott. Piszkos emberek jártak a fénymázos padlón, ott egy szekrény tartalmát ürítve a földre, itt durva tréfákat zve legszentebb tárgyakon.

167 Aranyi fel s le járt, mid n ily tartalmú levélkét kapott: „Soha nem szerettelek, szül i akarat kényszerítte hozzád. De a természet kivívja jogát, Szeleiné vagyok végre egészen. Lajos fiamat kívánom még t led, szerelmem gyermeke, nem tiéd. Isten veled! Kívánom, élj te is boldogabban, mint eddig.”

A levélke nejét l volt. Aranyi hidegen, de soká néze a levélbe; pillantata a bet k felett barangolt a légben; csak fels ajka vonaglott.

– Még ez is! – mormogott magában, s e szókkal bocsájtá el a váró cselédet: – Szedd össze fiam bútorát, és vezesd t anyjához. Hívd el bb be hozzám, de nem, ne hívd, ne hívd...

170 Szemét elfödé, elfordult, és távozást inte.

A dob szólt, az összeírás folyt, Aranyi mindezek között fia távozó lépteinek zajára figyelt – és zokogott.

4.

A n nek tágas út vezet fülét l szívéhez. A mézes beszéd neki már szerelem; egy gyáva piperk c mereng bb tekintete kétségbe esés; és sokszor, mert maga színlést nem ismerte, színlést nem is keres. Sokszor jól ismerve a viszonzás nélküli szerelem kínját, lelke a mereng ifjún majd

megtörik; míg sajnálkozása n tton n , és kötelesség-érzetét kiszorítja. Mert részvét és szerelem közt egy kis lépés van csak.

173 Addig a szentségtelen csábító, hidegvér séggel számítja minden lépteit; martalékára szegzi b bájos szemét, mint a fekete kígyó az önként torkába futó madárra. csábít, mert divat e n nek hódolni; érzeleg, hogy víg cimborák közt dicsekedhessék, miként ily és ily derék férjnek is szarvakat t n homlokára. csúsz, fenyeget, kétségbe esik, hogy bámulva mondja a világ: nincs oly derék n , ki nékie ellent álljon.

Ha minden n , kinek házi békessége templomának küszöbén ily démon áll már, gúnyos gy zelmi mosollyal csak fél óráig láthatná szerelmesét, mid n sima b rét levetkezi – még gyógyulna.

175 Aranyiné fényes képzetű leszálltak. Szelei arca többé nem sugárzott, szavaiból kihervadt a virág. Aranyiné nem hitt a szemének; fülét, eszét eltagadta, hogy szívét megmentse. De mámorából durva szók ijeszték föl. csak t retett. Felreppentek délibáb képei, s egyedül látá magát a rengetegben, melyben sem el re, sem hátra nem vezetete út.

*
* *

18... apr. 13^{án}

1.

177 Láttam lápos vidéket, messzir l édennek tartanád, de fuss, kerüld ki mesze, mert él teremtés nem j ki bel le.

Els léptednél a föld inogni látszik; ijedve tovább lépsz, és lábad besüllyed; er vel rántod ki, míg másík mélyebben feneklik. Rémulten küzdesz minden er vel a szörny elem ellen, és minden er lködésed mélyebben és mélyebben süllyeszt; míg fejed felett összecsap a haláltorkú lép.

Így van az ember a nyomorral.

180 Így van a nyomor a b nnel.

A Xxxx város egyik elhagyatott részében tivomya zeng egy lebuiban. A zúzos szél csikorgatja az ajtó felet lógó cégért, melyen egy halálf fehérlik. Alulról rothadt lég gomolyog föl. Halvány, beesett ínséges arcok, b nt l felszántott képek, rongyokba burkolt alakokkal s vad örömt l szikrázó szemekkel pezsegnek lent a félsötétben. A b n és nyomorúság tartanak tán nászt az emberi méltóság ünnepére. Sárga vízzel aláfolyt arcú n k, üvegesedett pillantatokkal kucorognak a fal mentében; míg mások arcán a pálinka pírja vad láng gyanánt égve, féktelen ének- s dühös ugrálásra késztetí ket. Keblük r l letépve a szemérmes mez, arcukról Isten csókja, a n i méltóság.

Egy arc volt csak nemesebb a többinél; félig csukott szem, ég , dagadt ajak, az egész testen kór-rázkódás. Ínség és életvágy, életvágy és önérzet csatáztak a sovány arcon. Ott ült a kemence padján, s mint lemen nap utolsó fénye a felh n, roncsolt arcán rezg egy sugárban volt még írva Viola neve.

183 Zajjal nyílt meg az ajtó; mámoros f vel lépett be egy közvitéz, vad ének rikácsolt ajkán, vad t z ége szemében.

– Itt a császár zsoldja – úgy mond – igyunk, öleljünk! felsége jól fizet ily rossz életért.

185 Egy ezüstpénzt dobott az asztalra.

– Holnap csatára, már ma még szeressünk! Óh, szép ez élet, szép, mert vad – pusztá, pusztá – hangja meglágyult. Ki ne ismerné meg e vígságban a kétségbeesés kacaját, ki az ember kebeltitkába némileg betekintett, s ki e közlegényben Pistát megösméré.

187 – Bort nekem s szerelmet, csókot ez ajakra! – mondá rekedten, s körülforgatva szemét Viola felé tántorgott.

– Nesze, lányom, nesze – szólt az ezüst pénzt ölébe vetve, s vadul ölelve a beteg lányt. – Világot, világot! – rezge a lány félig elhalt ajkán.

190 – Óh, e hang, e hang... –

Egy vásott suhanc ég pipával szájában, fél fülére vetett sapkában, gyertyával lépe oda; kíváncsi arccal, mert e bnfészekben ilyen, a lélekb l kiszakadó hang az újság ingerével bír.

Egy pillanatig Viola és Pista meredten néztek egymásra; mindkettő reszketett. Pistának térdei inogtak, pedig nem vala többé részeg. Összecsuklott, Viola ölébe d lt, és egyesült könnyeik a *keresztes ezüstpénzre* peregtek. A rablók, henyék és kétélyek meglepetésükben nem is gúnyolódtak.

193 Figyelmüket csakhamar más tárgy vonta magára: rongyos, halvány gyermekfiú jött le a lépcs n; virág-füzéreké valának kosarában, a tavasz els ajándéki. Azokat kínálta koldulni áttálló szemérme.

– El, sehonnai! – riadának rá többen. – Tán csúfolódn akarsz velünk?

195 – Leszedjük nyakadról a ruhát – ordítanak mások.

– Óh, irgalom, kedves uraim! Ne verjenek! Eleget ver mostohaapám, ha estig nem koldulok annyit össze, mennyit anyámmal elköltünk.

197 – Ily szegény kis gyermeket verni! – mond egy betyár. – Ki azon embertelen mostoha?

– Szelei úr – mond a gyermek.

– No, nem javallom, hogy el mbe jöjjön! De hát mért nem hagyjátok el anyáddal?

200 – Anyám elhagyá apámat, s most szégyenli magát a világtól. Mindig sír, s úgymond: ez az Isten büntetése rajta. Mindig dolgozik; most Szelei úrért, hogy csak utcára ne dobja, s nekem is koldulnom kell.

– Hát nagyon szegény Szelei úr?

– Óh, nem! szép ruhában jár haza, de mi csak ritkán látjuk; urakkal társalog, csak mink vagyunk szegények.

203 – No, mink is azok vagyunk, fiam, azért menj innen. De ha Szelei úrral találkozom, fogadom, hogy megpuhítom a hátát!

A gyermek könnyörögve néze körül. A könny vonzer vel bír. Violához lopózkodott.

205 – Szép lány! Vegyen ön t lem egy füzérekét, igen olcsó, s oly szépen állna önnek. Majd jövend vidámabb napja is még; s oly szép menyasszony volna!

Egy füzért tett Viola ölében Pista fejére. Viola öntudatlan az ezüstpénzt nyújtá néki.

2.

207 A nemzet szunnyadozó ereiben ébredezni kezdte, kötelességei között jogokról ábrándozott. Volt sok fényes név, melyet tisztelettel nevezte a honfi, melyhez reményeket csatolt.

Ki a kényelmet megszokta, nehéz annak azt nélkülözni. Visszaszerzésére odaadja az ördögnek lelkét.

Így volt Aranyi. De miért is nélkülözzön az, kit születése oly fényes polcra helyezte már, min re a pór tán élete végéig sem juthat. Neki csak akarni kell azt, mit más reményleni sem bír.

210 S hol nyíl tágabb cselekvési tér egy merész kalandornak, mint zavaros id kben. Akit félnek, azt jól fizetik. A nép pedig vakon hisz vezet inek. Biztosítva tehát felülr l a kincs, alulról a hódolat; mert mit bánjuk, mily érzés feszíti a színész keblét – ha szerepét jól szavalja.

Aranyi a népbarátok egyik fényes csillaga lett. Ápr. 13^{ának} estéje béköszönt. Következ reggel a nyugtalankodók népgy lést valának tartandók. Aranyi nevét suttogá a reményt tápláló ellenzék. Aranyi nevét félte az ingadozó kormány.

A hold fénylett; e világa a mindenható szerelemnek, e tolvajlámpája a b nnek, mécse a nyugalomnak és lángja a kétes kebelnek.

213 Aranyi szállásáról két kormányférfi lopódzott ki, köpönyegbe burkolva – könnyebben lélekeztek. Aranyi egy asztalnál állt; egy halom arany el tt gyertyáján egy beszédet égetett el; és lángjánál gyönyörködött a csillogó aranyban. Miért nézi egyikét oly osztatlan figyelemmel? Mit reszket ajka? Az *aranyon három fognyom látszik*, s Aranyi nehezebben lélegzik.

– Itt, Violám! Itt majd vigasztalást lelsz. Nagyon bölcs úr ez, majd megmagyarázza írásaidat. Hisz a nép nem hiába áldja nevét – hangzott az el szobában.

215 A közlegény, ki életéért az ezüst pénzt kapta bérül, hozta Violát az úrhoz, ki aranyakat kapott lelkéért.

Beléptek, Viola az örökében kapott írásköteget hozá. Ki egy nép bizalmával dicsekszik, csak megérdemli egy nyomorék bizalmát?

217 Aranyi átnézte az írásokat: egy végrendelet vala azokban, Aranyi Gáspártól, két fia között. Borzadna t le a romlatlan emberéret, mert a természet szavát agyon üté abban a társadalmi b n. A g gös öreg minden vagyonát egyik fiának hagyá, mert gazdag, mert fényes családból n sült. A másikat átkával kitagadva, nevét is eltiltá t le, mert pór lányt f zött életéhez. Volt egy másik irat, mely azt mutatá ki, hogy Gáspár nem rendelkezhetett vagyonával, mert nem volt szerzemény. Volt a két fiúnak keresztlevele. Végre ily tartalmú irat: „Tán hibás büszkeség volt t lem, meg akarni mutatni, hogy a becsét érz ember maga erejéb l is megél. Gyermekekre kellett volna gondolnom, nem kímélnem a családot, mely azt meg nem érdemlé; én mégis sohasem kerestem az engem illet vagyont. De meg rzém ez okiratokat, hogy gyermekim használhassák a végnyomorúság esetében. Az öreg, kitagadott testvér én vagyok.” És alá volt írva a bányász.

Aranyiban egy percre reszketete át a rokoni érzet, de csakhamar vért gyanánt borult mellére az arany.

– Lányom – szóla hidegen. – Ez írások nem sokat érnek. Kit nik ugyan azokból némi jogod bizonyos kis örökre; de azért oly soká s oly költséggel kényszerülnél pörölni, hogy a költség, melyre úgyis képtelen vagy, kimerítené a hasznot.

220 – Óh, Istenem! Úgy el kell rothadnom! Hát a szegény igazához sem juthat? Pista, vezess a szegletk re, meghalni.

– Te jó lány vagy, és beteg. Én szánlak és szerzek egy helyet a kórházban egy hónapra; mert lásd, oda sem juthatsz pártfogás nélkül. Gondoskodandok aztán is fel led. E rongy írásokat meg itt hagyhatod.

– Isten áldása ezért is önre – mond Pista.

223 Aranyi csengetett, s a félalélt lányt Pista több cifra cseléddel a kórházba vivé.

*
* *

18.. Máj. 13^{án}

1.

225 Aranyi megsz nt nevezetes ember lenni, és kezdte fényesebben élni.

A politika terén ismét minden nyugodt volt. Aranyi békés polgárként élvezte jóllétét; mid n nevezetes hír kezdé foglalkoztatni Xxxxx városát: Aranyi másodszeri megbukásáról suttogó. Ajtaját ostromolta már az árvák és özvegyek csoportja; körmeik vakarták az aranyozott ajtók szárnyait, lélekrázkódtató jaj és átok között; vagyonuk sáfárkodásáról kérve számot, a békés t zser t l; melyet még imént az országos férfiúra bíztak. Aranyi bent pénzt olvas: bukása tiszta jövedelmét.

227 – Az ember csak egyszer bukik ostoba becsületesen – mond gúnyosan magában. – Menj, fiam – szóla aztán egy váró cselédhez –, s hívd Izsák zsidót!

A cseléd Izsákot Gy z szállásán találta, hol végs számadást vetettek. A számadás eredménye elnyelte Gy z örökségét. Még nem is volt elég.

Gy z dühöngött. Küldött barátaiért; hon nem valóának. Szelei eltagadá, hogy ismeri Gy z t, az érte küldött cselédnek.

230 Míg Gy z átkozódott, Izsák hidegen egy karszékbe veté magát.

– Saját szállásomon csak nem fog piszkolni az úrfi – szóla egykedv leg.

– Szállásodon?! Gazember! Hát nem én vagyok itt az úr?

233 – Volt az úrfi, volt, de a váltók!

– Óh, hallatlan csaló te!

235 – Híttam én az úrfit valaha magamhoz? Mondtam: itt a pénzem, költse? Én csábítottam a szurtos csárdába? Nem az úrfi keresett fel? Nem könyörgött, ha nem akartam adni, mint gyermekes ember? És ámbár nem volt vagyona, mely biztosítson, soha sem mondtam, hogy csaló! Most megáldotta az Isten, s úgy illik, hogy fizessen.

– De az uzsora, az uzsora!

237 – Er vel írtattam alá? Lássá az úrfi; nékem nincs egyebem, mint e pénz, melyet összekuporgatok. Zsidónak becsülete nincs; lelke eb; Istene gúny. Mikor jött az úrfi hozzám, ha b ven volt pénze? Ugye soha? Akkor csak rongyos dög voltam. Csak ha adnom kellett, voltam édes Izsák, kedves lelkem Izsák!

A cseléd ekkor hívta Izsákot.

Izsák benne nem is gyaníthatott er vel karon fogta Gy z t, hajolt háta kiegyenesült, s el bb, mint eszmélhetett: szállása ajtaja el tt találta magát Gy z , mint földönfutó.

240 Izsák pedig csakhamar visszaesett alázatos görbedt alakjába, és ment Aranyihoz.

– Izsák! – szóla Aranyi a belép höz –, megbuktam 200.000^{ig}. Valóságos tartozásom csak 50.000; de minden fel l szorítanak. Készpénzt nem tudok szerezni, s becsületem mindenek el tt való. Ím, itt átadom vagyonom összeírását, mely 100.000^{re} rúg. Vállald át tartozásimat, s nékem elég lesz a megnyugtató öntudat.

Izsák gondolkodott.

243 Aranyi becsületes képet csinált.

– Izsák! Itt hirtelen segély kell! Ha nem, itt e pisztoly megment.

245 A hang, a tekintély kétkedni nem engedett tovább. Izsák megegyezék; átvállalta minden tartozását, s az írás kihirdetteték. Kés n látta meg, hogy a tartozás sokkal több, hogy az összeírt vagyon már el van láb alól. Nem akart fizetni.

Aranyi tisztán állt a közvéleményben; mindenki csak a zsidót szidta, a zsidót ostromolta. A zsidónak nem volt kedve a Gy z t l szerzett vagyonnal is pótolni itteni veszteségét; de mindennél jobban bántotta hogy mesterére akadt.

247 A számos hitelez dühén; Aranyi leginkább szitkozódott. A lármásoknak pártjuk akad. A zsidó tajtékzó szájjal kívánt hazamenekedni, de a kapu, utca, lépcső el volt állva a dühösök seregével. Sár repült fejéhez, aztán kövek; haladt. A sokaság szorítá – elbukott, s Aranyi ablakánál szivarozva, nevetve hallá nyögését.

2.

Kitelt a hónap, melyben Aranyi pártfogása mellett, Viola kórházban volt. Várta a jöttet megújítását; midőn a bukás híre jött. Violának helye nem vala többé.

Kivánszorgott a kórházból. Aranyi felé húzódott, cifra utcákon el, hol alakja kellemetlen felhőként tnt fel, mely a nyári nap eltt vonul tova. És ereje fogyva fogyott, lábai inogtak, nem vivék tovább; az utcasarokk l n egy szenvedő angyal arcpárnája, a kövezet harmattermetének ágya.

250 Nem messze onnan, az új dolgozóháznál ült egy kór vitéz; lábát a minapi csatában golyó sodorta el, arcán szörny ellentéte csatázott az ifjú élet- és agg szenvedésnek.

A hon már nem vehette hasznát, s jutalmul adott kezébe koldusbotot. hát kéregetett; titkon, nehogy a rend rök meglássák; mert koldulni tilos, a nyomorúság rendrségi b n; a hideglelésnek rázkódtatása tiltott, de a hideglelést nem orvosolják.

Robogott el sok fényes kocsi, haladt el sok gazdag úr. Pista könyörgött egész nap, siketfülekt l. Szava elrekedt, nyelve lankadt, mint romok közé szorult szél, nyögdele még csak, hangja elállt.

253 Este lett, s még csak kimeresztett kezét nyújtá az elmeneknek; mint száraz fa ágát, melyet vész ingat. Mindhiában. Karja lehullt, feje hátra hanyatlott, álla lógott; felül l veresen világítá arcát az utcai lámpa. Üstökével játszott a tavaszi lágyszél, ez egyetlen könyörül je a nyomomak.

Még sok kocsi ment, sok úr, sapkája üresen állt eltte, de nem könyörge többé.

255 Serdül fiúcska jött akkor mellette, rongyos, mint maga; kezén virágkosár bús ellentétül lógott, melyben talán halvány arca virági hulltak. Megállt, egy ideig nézte meren, zsebéb l ezüst pénz hullt a koldus lábához; de nem vette fel senki. Szeméb l drágább kincs, a könyörület isteni gyöngye; – felvette-é az ég? *Az ezüst pénzen kereszt volt vésvé.*

A fiú Lajos volt. Egy hónapja rzötte titkon e pénzt, hogy pótolhassa véle a netalán hiányzó napi alamizsnát; hogy most egy holtnak vesse.

3.

257 De keressük meg többi h sünket. Itt állunk egy titkon zárt ajtó eltt, bent sajátos nesze egyhangú kopogása hallik. Benyitunk, s ott vannak egy csomóban Gy z , Szelei, Aranyi. A szoba, melybe benyitánk játékház. Aranyinak hideg verejték gyöngyözik homlokán; minden izma vonaglik. Eltte fogyton fogy a gonoszul szerzett pénz; míg hon hiába kaparják az árva s özvegy hitelez k terméké ajtaját. Vajon sikerült-é átkok zúgásától, mámorba ölni lelkét?

Szelei ezreket tesz egy kártyára; hidegvére sohsem hagyja el, halom pénz j s megy t le; lelkét nem zavarja a hon kenyérhaját rágó n , a kolduló gyermek. mások gyengeségeire számítja szerencsáját, eszélyes és egész gazember.

Gy z vidám; eltte n a kincshalom, melyet annyiszor fecsérle el. könnyelm , mint mindég.

260 Óh, ki e b ségben úszó társaságot látná, azt hinné hogy a világról számzött a nyomor; pedig e fényképeknek még sötétebb visszájuk.

Aranyi mindent elveszte. Ki az emberarcot isten képére mondá teremtve, nem láta ilyet. Szeme vér volt, ajka elt nt, csak foga fehérlett. Minden íze vonaglott; a kétségbe esés lázával rohant ki az éjbe. Utolsó eljátszott *aranya meg volt harapva*.

– Ketten maradtunk – mond hidegen Szelei. – Folytassuk!

263 A játék folyt.

– Kérem, uram – kezdé Gy z –, vigyázzon, kezei ragadnak.

265 Szelei fel pattant.

– Igen, igen – mond Gy z . – Ha világosabban akarja hallani: ön hamisan játszik.

267 Ekkor már Gy z el tt igen megfogyott a pénz; a kártyák Szelei arcába repültek. Felugráltak; párviadal l n határozva, s elsiettek.

Az utolsó jelenetnek volt egy néma tanúja is.

Aranyi távozta után a kissé nyitva maradt ajtóhasadékhoz egy halvány, ifjú arc nyomult; az arc Lajosé volt.

270 A két játékos távozó lépteit kis távolban Lajos is követte; közelebb, közelebb csúszott. Ma volt a nap, hogy az alamizsna ki nem adta kell adóját. Otthon nyomor, kínzás; itt b ség, pazarlás. Reszket keze Gy z zsebébe nyúlt, tárcáját kihúzta.

Ez alatt már ki értek a város szélén lévő csalitba.

Az ifjú lelket az els b ntudat óriás hatalommal ragadja meg. Lajos félt az Isten szemét l, még újonc volt e világon; futni nem bírt er vel, a csalitba bújt. Két lövés hangzott, utána nyögés volt a visszhang, és hirtelen távozó léptek.

273 A lövésre felserkent rend rség megjelent, átvizsgálta a cserjés bozótot. Gy z vérben fetreng testére akadt, mellette pisztoly. Odább egy rongyos ifjú, zsebében a holtnak tárcájával. Messzebb Szelei sétált. Ki merné gyanúját az úrra vetni, ha egy nyomorék ott van? Kit, mint a társaság ellen harcban lévő tekintünk úgyis.

4.

A reggel felvirradt. Nehéz es cseppek hulltak alá a barnán elvonult égb l; mintha az ég fátyolt vett volna, hogy ne lásson a világra.

275 Az orvosi kar tanodája megtelt tudni vágyó hallgatósággal. Szelei a tanszékre lépett, arca szokottnál halványabb volt. Kint az ég dörgött, az es s r n csapkodott a csikorgó ablakra. Szelei többször elveszté beszéde fonalát, homlokáról verejtéket törölt.

Magyarázta a szív bajait, a megrepedt szívr l beszélt.

277 Szavait példával világosítandó, fehér leped vel eltakarva hoztak be egy holttestet, melynek halálát e bajnak tulajdoníták. Asztalra terítették.

Szeleinek fényesen élesített kés villogott kezében; az asztalhoz lépe, emelni kezdé a szegényes szemfödélt, keze visszahullott, szava reszketett; kint az ég dördült, az ablakok recsegték. Tanítványi sosem látták ilyennek.

Er t vett magán, verejtékét letörle, s a leped t hátrahajtotta. Viola arca meredt reá. Az es zúgott, az ég folytonosan morgott, de Szelei nem halla semmit. nem tudta, hogy él, csak azt, hogy szörny rém üldözi lelkét.

280 Torkában megfagyott a jaj, eszében a gondolat, szívében a kín – és mégis, minden ége benne. alélt.

*

* *

Néhány nap múlva a hírlapokban következnek újdonságok valának olvashatók:

„Hazánk egyik legtekintélyesebb férfinak nincs többé. Május 13^{ának} reggelén dühöngött fergeteg a folyónak felkorbácsolt habjain partra vetette Aranyi gróf testét. Öngyilkosságának okát túl becsületességében találjuk; hogy egy zsidó gazsága által képtelen lett hitelezni ki fizetni. Béke hamvaira”

283 „Szörnyű merénnyel ment végbe a napokban a város közelében: egy alig tizenhat éves suhanc agyonlőtt bizonyos, alkalmasint reggeli sétáját tevő urat, s megrablá. A törvényszéktől méltó büntetését várja.”

„És még egy gyász hír. Városunk kitűnő orvosa, s emberbarát Szelei úr, miután még reggel az új dolgozóintézet alapkövébe ünnepélyesen egy *sajátságos aranyat* tett le; tanszékén oly aggasztó jeleket ad az elmezavarnak, hogy becses felgyógyulása igen kétséges.”

285 Így magyarázta a világ az Isten ujjmutatását.

Hát Pista s Viola? Róluk nem írtak, csak a megholtak lajstromának számát szaporították. De mindegy: osztók egymással a szegények mennyasszony-ágyát, a lazaretum közkoporsóját.

287 Az *ezüst- s aranypénz* visszatért a földbe.

Híven betölték az ördög napszámát, rajtuk ezer bűnös átok súlya feketlik.